

(429)

HUSZADIK FEJEZET

Hatalmas változások alakítják át a világ képét

I. Egy helyhez kötött világ megszorításainak repedezése

A XIX. század hajnalán a nyugati világ hatalmas módon különbözött a maitól a hírközlés és a szállítás terén, kényelmével és anyagi jólétével, találmányaival és felfedezéseivel együtt. A század elejének évtizedeiben lévő próféciamagyarázatokra vonatkozó kutatásainkban – annak alapján, amit akkor általában a próféciaák küszöbönálló beteljesedésének tekintettek – vissza kell képzelnünk magunkat azokba az egyszerű és meglehetősen primitív időkbe.

Először is, az amerikai kontinensnek nem voltak – a mostani ismereteink szerinti – nyüzsgő, zsúfolt nagy városai, hiszen az egész Egyesült Államok lakossága 1800-ban csak 5.308.483 fő volt. Míg 1840-re is csak 17.069.453-ra nőtt. 1850-ben 23.191.867 volt a hivatalos népszámlás adatai szerint. Ezeknek csak 10,8 %-a volt városlakó, a nagy többség vidéken élt.¹ Ez a százalékarány azóta fokozatosan változott, míg mára az Egyesült Államok millióinak több mint a fele városban lakik. Néhány nagyobb város – melyekkel hamarosan számolnunk kell – méretét és növekedését láthatjuk ezen az összehasonlító táblázaton:²

(430)

Város	1800	1830	1840
Albany	5.289	24.209	33.271
Baltimore	26.514	80.620	102.313
Boston	24.927	61.392	93.383
Cincinnati	2.540	24.831	46.338
New York City	72.216	242.278	391.114
Philadelphia	41.220	80.462	93.665
Washington, D.C.	3.210	18.826	23.364

Annak az időnek a világa nagyon lassú, többnyire helyhez kötött és nagyon zárt volt. A szállítás nehézkesen lassú és akadályozott, az érintkezés borzasztóan fárasztó, az információk átadása és terjesztése korlátozott és lassú volt. A lakosságot a szokások és körülmények bilincsei kötötték meg.

Aránylag kevés újság volt, és ezek is korlátozott példányszámban jelentek meg, mivel nem voltak nagy teljesítményű nyomdagépeik és nem volt lehetőség azokban a napokban a gyors szétosztásra sem – az első henger alakú gőznyomda csak 1822-ben jelent meg. A nagy New York-i napilapok is csak a negyedik évtizedben jelentek meg – a *New York Tribune* 1831-ben, a *Sun* (Nap) 1833-ban, és a *Herald* (Hírnök) 1855ben; és még akkor is nagyon egyszerű formában. Vallásos folyóiratok létesítése is éppen csak megalakulóban volt. Az elsőnek vélt vallásos hetilap – az *Herald of Gospel Liberty* (Az evangéliumi szabadság hírnöke) 1808-ban, a *Recorder* (Jegyző) 1816-ban és az *Observer* (Figyelő) 1823-ban jelent meg.

A néptömegek nevelése feltűnően korlátozott volt, de a század első fele ugrásszerű növekedést hozott ezen a téren. 1801-ben összesen csak 25 kollégium volt az egész Egyesült Államokban, 1850-re számuk 120-ra emelkedett. Az Amerikai Nevelési Társaság 1815-ben alakult meg és a híres Horace Mann 1837-ben kezdte meg pályafutását. A vegyes (koedukált) iskolák még ismeretlenek voltak, csak 1833 körül vezették be Oberlinben. Eddig az ideig nem volt lányok számára kollégium, Mount Holyoke csak 1837-ben nyitotta meg kapuit. Az első nyilvános könyvtár is csak 1822-ben nyílt meg. Tehát a mai körülményekhez képest egy szigorúan zárt világ volt ez.

(431) 1. ALAPVETŐ VÁLTOZÁSOK VÁLTAK SZÜKSÉGESSÉ – Századokon keresztül a régóta fennálló ellenséges viszonyok miatt a világ nemzeti és faji kasztokban volt elzárva. A lelkészek elsősorban a kereszténységre tekintettek, nem a pogányságra, mivel a XIX. századot megelőzően nem volt ilyen általános elképzelés vagy világmissziós program. Nem volt megszervezett elgondolás vagy lehetőség egy ilyen vállalkozás önkéntes elvégzésére. A szállításban és a hírközlésben uralkodó korlátokon kívül nem voltak még általános külföldi és hazai missziós szervezetek ilyen tervek megvalósítására, nem voltak Biblia- és Traktát Társaságok, melyek az ilyen tevékenységet támogathatták volna, és nem voltak ehhez kapcsolódó vasárnapi iskolai szervezetek azok velejárójaként.

Sőt mi több, az egyház még mindig annak az ellenséges és érzéketlen protestáns felfogásnak a bűvöletében élt, ami Európában felütötte a fejét. Még mindig befolyásolták az Angliából és Franciaországból származó deista, hitetlen és ateista elvek, és a távoli pogány országok még jórészt zárva voltak előttük.

Majd gyors változások történtek, amint néhány éven belül az evangélium terjesztésére sokféle tevékenység kezdődött. A Nagy Ébredés – mely

közvetlenül a századforduló előtt vette kezdetét – velejárója volt a Szentírás „terjesztésére” irányuló erőteljes igyekezet, hogy minden ember a saját nyelvén olvassa az Isten Szavát. 1804-ben megalakult a Brit- és Külföldi Bibliatársulat és ezt mások gyors egymásutánban követték az európai kontinensen. Az Amerikai Bibliatársulatot 1816-ben alapították meg, és ugyanabban az időben különböző tartományokban mindenfelé társaságok alakultak vallásos könyvek terjesztésére. Az Amerikai Traktát Társaság 1825-ben alakult meg, bár kis helyi csoportok már 1803 óta működtek.

Az Amerikai Hazai Missziótársulatot – ezekhez hasonlóan – Absolon Peters alapította 1806-ban, és a terv a különböző felekezeteken keresztül terjedt. A vasárnapi iskolai társulatok Angliában már elindultak, és a tervet más országokra is kiterjesztették. Amerikában Philadelphiában **(432)** és New Yorkban jöttek létre különböző helyi társulatok, és a különböző vallásos testületek terjesztették. Ezeket összevonták az 1824-es években az Amerikai Vasárnapi Iskolai Egyesületbe, mely az ország legfontosabb vallási felekezeteit képviselte, habár a kongregációs és presbiteriánus jelleg uralkodott. Amikor Steven Paxon 1824-ben nyugalmába vonult, addigra már 1.314 vasárnapi iskolát szervezett.³

2. ELŐKÉSZÍTŐ ERŐK ÉS TÉNYEZŐK VONZATA – A XIX. század első négy évtizede széleskörű politikai, vallási és gondolkodási szabadság elterjesztését valósította meg. A múlt összetartó csoportjai kezdtek egyenként szétszakadni. A közelgő függetlenség egyfajta új érzése és a lehetőségek hajnala volt ez, hogy minden haladás alapját lefektethessék. Két szó a „meggyőzés” és a „reform” jellemzi a korabeli magatartást. Amerika csak nem régen nyerte el a függetlenséget, és a Monroe Tételt (Amerika az amerikaiaké) csak 1823-ban alapították meg. Amerika most rakta le saját alapjait, és éppen csak megkezdte helyét elfoglalni a nemzetek családjában. Figyeljük a fejleményeket:

Előrehaladás volt a politikai szabadságban. - A zsidók fokozatosan elismertek lettek. Elterjedt az önrendelkezés elve. A rabszolgaság elleni agitáció határozottan fokozódott. *Terjedt a vallásszabadság és az erkölcsi reform,* fokozódott a korábbi korlátok ledöntése, hogy előkészítsék az evangélium terjesztésének útját a tengeren túl. Amint megjelentek a vallásos folyóiratok *terjedt a szólás- és sajtószabadság,* és fellendült az újságok kiadásának forgalma.

A tömegek népszerű oktatása megnövekedett. - Középiskolák, kollégiumok és szemináriumok egyre nagyobb számban jöttek létre. Még az angliai Brit- és Külföldi Iskolatársulat (vagy Lankaszeri felső osztályos

rendszer) is kiterjedt Észak-, Közép- és Dél-Amerikára.⁴ *Az érintkezés és a közlekedés felgyorsult* – bámulatos **(433)** anyagi fejlődés és forradalmi változások következtek be, kezdve az öreg vámsorompótól, valamint a folyami gőzhajótól a vasútig. De még ez nem volt minden, mert a legalapvetőbb változás nem anyagi, és nem világi jellegű volt.

3. ÉBREDÉS EGY VILÁGMÉRETŰ MISSZIÓRA - A XVIII. század elején Evangéliumot Terjesztő Társulatot alapítottak az úttörők külföldön végzendő misszióra. A század vége felé, 1792-ben szervezték meg az Angol Baptista Missziós Társaságot, a Londoni Missziós Társaságot pedig 1795-ben. Ezt követte az Egyházi Hittérítő Társaság 1817-ben. Hamarosan másokat is elindítottak más országokba.⁵ Az Óvilág nagy külföldi missziómozgalmai útnak indultak.

1810-ben történt, a világ ébredése közepén, a kongregációsok között - a híres Haystack Imádkozó Csoport eredményeként - megalakult az Amerikai Tanácskozó Testület a Külföldi Missziócsoporthoz, majd az amerikai baptisták, presbiteriánusok, protestáns püspökségek és a metodista püspökségek között is, és végül néhány kisebb társulat – lutheránusok, reform presbiteriánusok és mások között is. Még a jezsuiták és katolikusok evangelizálására is alakult társulat. De bennünket elsősorban az Amerikai Missziós Mozgalom érdekel.

4. 1800 KÖRÜL HATALMAS LELKI ÉBREDÉS KEZDŐDÖTT - A protestantizmus egy új korszakba lépett, melyet Nagy Ébredésnek neveztek. A századfordulón kezdődött el, melyet a „felüdülés időszakának” neveztek, és kb. három évtizedig tartott. Ez először a keleti államokban jelentkezett, onnan terjedt el északra és közép-nyugatra, és még „Kelet- Kanadára” is. A korai eső, ha nevezhetjük így, az ország különböző részeire áterjedt, és megelőzte a teljes ébredés záporát. Több egyházban traktátok sorozatai tanúskodtak erről az ébredésről. Az egyik az S. C. Usticktól származó *Ragyogó hírek, Egy rövid beszámoló (434) az utóbbi időben Új-Angliában és Nova Scotia-ban történt ébredésről. Egy másik, Egy rövid beszámoló Új-Anglia számos városában nem régen történt vallási ébredésről.* Még egy másik említésre méltó: *Egy pontos elbeszélés az 1800-as évekbeli Bridgehampton-i vallási ébredésről.* Ezek jellemezték ezt az időszakot.⁶

A protestáns világban új korszak vette kezdetét, mely nemcsak az elfeledett hitelvi és prófétikus igazságok helyreállítását tervezte, hanem azt, hogy egy általános evangélizációs hittérítő mozgalmat is tökéletesítsen azon célból, hogy az evangéliumot az egész világra eljuttassák, igénybe véve minden előkészületet és támogató erőfeszítést, melyet egy ilyen óriási

feladat megkíván. És mindannyian hitték, hogy ez a bibliai prófécia lényege, vagyis ihletett jövendölés. Bár ezek a tevékenységek Európában kezdődtek, főleg itt Amerikában teljesedtek ki, és hogy Isten az utat előkészítse, lelki megújulás időszakait kezdte küldeni. Ezzel párhuzamosan hitújító erők és mozgalmak törtek felszínre. Ezek nélkül a gondos előkészületek nélkül majdnem lehetetlen lett volna az utolsó evangéliumi üzenet eljuttatása az egész világra – válaszul az isteni jövendölésekre. Figyeljük őket.

II. Közlekedés és a Nyugat gyarmatosítása

Ha ma letekintünk egy amerikai felhőkarcoló tetejéről, egy elbűvölő mozgásban lévő világot fogunk látni, különösen este. Több sávban nagy gyorsasággal özönlnek a gépkocsisorok. Vonatok siklanak ki és be a túlsúfolt pályaudvarokról. Gőzhajók és teherhajók közlekednek az öblökben és folyókon, mialatt repülők zúgnak felettünk. Ez egy meg nem szűnő látvány és hang keveréke. De nem mindig volt ez így, amint az a XIX. század hajnalán történt fejlődések gyors áttekintéséből kiderül.

Az első országos vámutat vagy főútvonalat 1806-ban szavazta meg **(435)** az Egyesült Államok Kongresszusa. Célja az volt, hogy a keleti partot összekösse a nagy Mississippi Völgygel. Az első szakaszt – mely 1818-ban készült el – Cumberland útnak nevezték, a Cumberland Erődtől, Maryland-től Wheeling-ig, West Virginiáig terjedt. Ezután 1825-ben az érdeklődés a csatornaépítés felé fordult, amikor az új Erie-csatorna vízi utat nyitott kelet és közép-nyugat között. Ezt követte a gőz forradalmi diadala, mely arra hivatott, hogy kiszorítsa azokat a közlekedési eszközöket, melyeket évezredek óta minden változtatás nélkül használtak. Ezután kezdett megjelenni a gőzhajó és utána a gőzmozdony – melyet találóan vas lónak hívtak –, közülük kettő Angliában 1825-ben és 1826-ban, 1827-ben Franciaországban és Németországban az első 1834-ben.

Robert Fulton tanulmányozta a *Charlotte Dundas* lapátkerekes hajót, mely szerényen működött a skóciai Clyde-csatornán, és kitervezte a híres oldalkerekes gőzhajó változatát, a *Clermont*-ot, amely korszakalkotó útját a Hudson folyón 1807-ben tette meg, New York-tól Albany-ig – 150 mérföldet 32 óra alatt! 1811-ben bocsátották vízre az első menetrendszerinti gőzhajót, a *New Orleans*-t. 1819-ben az S. S. *Savannah* áthajózta az Atlanti óceánt gőz és vitorla használatának kombinációjával, Savannah-tól Liverpool-ig. De az Atlanti óceánon a rendszeres hajójárat csak 1838-ban indult meg.⁷ A lakosság nyugat felé özönlése jellemzővé vált. Amikor a telepések száma növekedett, a Mississippin megsaporodott a vízijárművel forgalma. 1837-

től a polgárháború kitöréséig a gőzhajó forgalom volt a legjelentősebb,⁸ és ez az utazási lehetőség darabokra törte a szellemi elszigeteltséget.

Az első vasútvonal Western Hemisphere-ben volt 1829-ben, Delaware és Hudson útvonalon; és 1830-ban Baltimore és Ohio között (31 mérföld hosszan), Charleston és Hamburg között Dél-Karolinában, és a közönség rendszeresen és szabadon használhatta. Vasútvonal az Egyesült Államokban 1832-ben csak 100 mérföldön működött. **(436)** Azonban 1842-re elérte a Nagy Tavakat, Buffalo-t, azután 1852-ben Chicago-t és 1854-ben Mississippit.⁹

A vasút fejlődése következtében új városok keletkeztek a vasútvonal mentén a postai- és express kézbesítés fejlődésével párhuzamosan, amint az intézmény állandósult. A Mississippitől nyugatra nagy területeket jelölt ki a kormány az indián rezervátumok részére, és a vadon határa fokozatosan nyugat felé vonult. A nagy Mississippi Völgy üzleti fellendülése 1837-ben érte el tetőfokát, ez a földbirtokok eladására a legjobb lehetőség volt. A gazdálkodók és bányászok nagy tömegben özönlöttek nyugat felé, és 1837-ben Michigan állam lett.

III. Az amerikai újságírás a terjeszkedés korszakába lép

Bár az ország fővárosát 1800-ban Philadelphiából Washingtonba helyezték át, New York maradt az ország újságkiadás központja. Ebben az időben új korszak kezdődött az újságírás – beleértve a vallásos újságírást is – terjesztésében és hatásosságában. Míg a század elején a kiadott lapok száma összesen csak 200 volt, a századfordulóra elérte az 1200-t.¹⁰ Ezek közül az egyik – a *National Intelligencer* (*Nemzeti Hírszerző*-t) 1800-ban indították – a Kongresszus ügyeinek félhivatalos tudósítója volt. A New York-i *Evening Post* (*Esti Posta*) 1801-ben indult, William Cullen Briant szerkesztésével. Az Egyesült Államok túlhaladta a legnagyobb példányszámban kiadott újságot, amit valaha is elértek bármely másik országban, ebben az időszakban még kis példányszámban jelentek meg az újságok. 1833-ban a New York-i *Courier and Enquirer* 4500 másolatot készített, teljesen egyedülálló volt ez a példányszám ebben az időben az országban.

Az első újság a New York-i *Daly Advertiser* (*Napi Hirdető*) volt 1825-ben, amikor bevezették a gőzhatású hengeres nyomtatást, teljesítőképessége 2000 lap volt óránként. 1832-ben ez **(437)** 4000-re növekedett óránként a kettős hengerű Hoe gépekkel. Ez a haladás 1822-ben magával hozta a papírgyártás, a jobb tintakészítés és a betűgyártó gépek fejlődését is.¹¹

A hetenként megjelenő vallásos és irodalmi újságok számának növekedése 1820 körül vált észrevehetővé – mint pl. a *Saturday Evening Post* (*Szombat esti Posta*) 1821-ben indult. És a negyedévenként megjelenő *American Quarterly Review*, amit 1827-ben bocsátottak ki. De talán a legszembetűnőbb a különböző vallási csoportok terjeszkedése volt, mert gyakorlatilag minden vallási felekezet kezdte megjelentetni a saját heti, havi, vagy negyedévi újságját. Ezt követően megjelent az első vallásos újság a *Herald of Gospel Liberty* (*Evangéliumi Szabadság Hírnöke*) 1808-ban, majd a kongregációs *Recorder* (*Jegyző*) 1816-ban, a baptista *Christian Watchman* (*Keresztény Őrálló*) 1819-ben és az *Universalist Magazin*, a metodista *Christian Advocate* (*Keresztény Szószóló*), a presbiteriánus *Observer* (*Figyelő*) és az *American Sunday School Magazin* (*Amerikai vasárnapi iskola magazin*) az utóbbi négy mind 1823-ban. A *Youth's Companion* (*Ifjúsági Kézikönyv*) 1827-ben indult. És a Philadelphia-i *Episcopal Recorder* hasonlóan 1827-ben kezdődött. Sok másik újság jelent még meg ebben az időben, támogatva a speciális reformok minden fajtáját – felemelve szavukat a mértékletesség, erkölcsi reform, étkezési reform, nevelési reform, a rabszolgaság megszüntetése, a gyógyászat és a törvények betartása érdekében.¹²

A sok millerita újság közül először a – *Signs of the Time* (*Idők jelei*) – 1840-ben jelent meg Bostonban, majd követte a New York-i *Midnight Cry* (*Éjféle Kiáltás*) 1842-ben, mely először napi lap volt, és ezt kb. 30 másik követte még.

A filléres újság félelmetes módon megnövelte az újságolvasók táborát. New York Város (beleértve Brooklyn-t is) kb. 300.000 lakosával 1835-ban 70.000 újságot forgalmazott.¹³ *A társadalmi reformok a kereskedelemben használt újságok részévé váltak. Mind a hírek fogalma, mind a közélet iránti magatartás megváltozott. Támogatták a szenzációhajhászást, emberekről szóló érdekes történetek jöttek divatba. (438) Az emberek igényelték az információkat. Az egyházi, politikai és szociális visszaéléseket le kellett leplezni. Akövetkezményektől függetlenül, a híreket közzé kellett tenni.*

A hírközlés fokozatos gyorsulása egy másik növelő tényező volt az újságírás előmozdításában, valamint 1838-ban a vitorlás hajók átengedték az Atlanti óceánon való közlekedést a gőzhajóknak, és így az érintkezés Anglia és Amerika között két hónapról három hétre csökkent. De 1832-ben még mindig a gyors lovas kocsik voltak az utazás eszköze az országban – a Philadelphia és New York közötti távolságot 20 óra alatt lehetett megtenni, 8 váltással, 24 lóval. Galambokat is használtak hírvivőként. És amikor a gőzmozdony megjelent, először megosztotta a munkát a lóval. Azután a

gőzmozdony fejlődésével a telefonos érintkezés is megjelent, 1844-ben Baltimor és Washington között létrejött a kapcsolat.

A Baltimor-i *Sun* (Nap) fejlődött a leggyorsabban a hírek közlésében a Baltimor és Ohio vasútvonal és az első telefonvonal melletti jó elhelyezkedése következtében. Ennek az időszaknak ilyen volt a jelentősége a sajtó szempontjából. A hírközlésben bekövetkezett forradalmi változások hatással voltak az emberek gondolkodásmódjára ennek a vibráló XIX. századnak a negyedik évtizedében. Az emberiség egy új, megvilágosodott korba lépett.

IV. Reformáló változások minden vonalon

1. A HATÁRVIDÉK VALLÁSI PROBLÉMÁJA – Amerika határvidékein az élet göröngyös, nehéz volt. Nagy távolságok választották el a családokat, és a templomba járás szokása, melyet a városokban és a keleti közösségekben gyakoroltak, mérhetetlenül különbözött nyugaton. Kevés volt a templom és a lelkész, és az elszigetelődés inkább szabály volt, mint kifogás. Az így kialakult helyzet különböző módszereket kívánt. A presbiteriánusok, akik észak és dél különböző vidékein többségben voltak – és akik ragaszkodtak a képzett lelkészekhez és hűségesek voltak „az alaposan és logikusan megindokolt hittételekhez” – nem tudtak olyan jól alkalmazkodni a határvidéken kialakult helyzethez, mint a metodisták.

(439) A metodisták és a baptisták kevésbé helyezték a hangsúlyt a képzett előadásokra és több gyakorlati segítségnyújtást igényeltek. Ezek a bátor lovas lelkészek körútjaikon minden férfi, nő és gyermek számára hoztak üzenetet, ami kielégítette mindennapi szükségleteiket. Ez a módszer legalább részben megoldott egy hiányt a határvidék vallási problémájából és a ragaszkodás növekedett az emberek szívében ezek iránt a hősi férfiak iránt. Gyakran egy buzgó vidéki lelkész lángra gyújtotta körzetét a vallási ébredés tüzevel. A nyilvános megtérések, valamint nyilvános hitvallások és tapasztalatok mindennaposak voltak, ahogy terjedt a Nagy Ébredési Mozgalom. Ezért a presbiteriánus egyház kezdte elveszíteni vezető szerepét.¹⁴ Mivel a vezetők közül néhányan túl merevek voltak, ennek következtében szakadások következtek be – mint 1810-ben Cumberland presbiteriánusok, és kicsit később a Keresztény gyülekezet (Tanítványok).¹⁵

A sátorösszejövetelék szintén a nyugati rész jellegzetes újdonságai voltak. A vidékiekben felhalmozódott érzelmek felszabadultak ezekben a táborokban a prédikációk erőteljes intelmei által. A vidéki családok belefáradva a létért való küzdelem egyhangúságába, örültek annak a

lehetőségnek, hogy egy időre félretehetik mindennapi dolgaikat és egy hétig kizárólag lelki dolgoknak adhatják át magukat – reggel, délután és este. Ezek intenzív és olykor robbanékony alkalmak voltak, de a nyugat vallási életének alakulásában nagyon lényeges mozzanat volt.

2. MOZGÓSÍTÁS ÉS REFORM SÖPÖR VÉGIG AZ ORSZÁGON – A megújulás szelleme hasonlóképpen megmozgatta az emberek szívét, és sürgős cselekvésre készítette őket, hogy erősekké váljanak a növekedésben. Minden irányban feltűnő változás kezdődött, mely kihatott az élet minden mozzanatára és a társadalom minden rétegére. Heves vágy fejlődött ki az iránt, hogy a rabszolgákat felszabadítsák rabszolgaságukból, és kiszabadítani a mértéktelenség áldozatait a nagy romboló kezéből. Buzgón vágytak arra, hogy a nőket kiszabadítsák alárendelt társadalmi helyzetükből és felszabadítsák a nemzeteket tudatlanságukból és bálványimádásukból. Sokan érezték annak szükségét, hogy egy **(440)** „szabadabb evangéliumot” és egy „bőségebb megváltást” hirdessenek az emberiségnek. De annak egyformán helyesnek és egyformán alkalmasnak kell lenni mindenki számára.

Ezeknek az ösztönző eszméknek köszönhetően, milliókat nagy várakozások töltötték be. Isten, ember, kiváltság, kötelesség és sors új megvilágításba kerültek. És a világi változások lelki megfelelőjeként minden vonalon kialakult egy nagyfokú ellenségeskedés az ortodoxoknak az unitáriusokkal és az univerzálisokkal, a kálvinistáknak az arminiánusokkal szemben, valamint a régi és az új iskolák teológiája között.

A protestáns gondolkodás nagymértékben elégedett volt azzal, amit megújulás által nyert, és bezárkóztak a hitvallásokba és szokásokba, melyek a hitbeli megújulás formális szabályai voltak. Ennek következtében a kereszténység állapota stagnált és gyakran terméketlen volt. Ellenreakcióként felújították az igazság kutatását, hogy a Biblia derítsen fényt erre a kialakult helyzetre. Keményen elfordultak a francia hitetlenségtől és a racionalista lelki közönytől. A lelki megújulás hatása érezhető volt az élet érintetlen területén. Ebben az időben mindenfelé sok felekezeti szakadás bontakozott ki.

A methodista protestánsok 1830-ban váltak ki fő testületükből, az önkéntes baptisták 1837-ben alakultak meg, az Eredeti Wesley-isták 1843-ban¹⁶, és a fontosabb felekezetek – presbiteriánusok, methodisták és baptisták – északon és délen pártokra szakadtak a rabszolgaság körül kialakult vitában. Rövid időn belül számos csoport született – úgymint a Keresztény Kapcsolat és az Isten Egyháza. Megjelentek még a Shaker-ek a

kommunákban élő településeikkel, a mormonizmus, frenológia (koponyatan), a mesmerizmus és a Rochester kopogás.

Az életbevágó evangéliumi igazságot hamis elméletek rejtették el. A bűnt és a szentséget sokan tekintették inkább viszonylagos, mint erkölcsi kérdésnek és felvetették az ember bűnös természetének kérdését, valamint képességét vagy képtelenségét az igazság megszerzésére. Komoly férfiak és nők, akiknek lelkiismerete újra feléledt a nagy megújulás hulláma alatt, ragaszkodtak ahhoz, hogy az újjászületés tudatos tapasztalati élmény. **(441)** A presbiteriánusokat különösen megrázta a bűnbánat személyes tapasztalatával, a Szentlélek munkájával, a gyakorlati kereszténységgel és az evangéliumnak a pogány emberek számára való eljuttatásával kapcsolatos vita. A külföldi missziós vállalkozás mostanra élő valóság lett, és általában az ihletett jövendölés beteljesedésének tekintették. Az új-angliai államokban és New Yorkban térítés és reformáció terjedt el, és végig söpört a nagy nyugati területeken.

V. A mértékletességi mozgalom lendületet kap

1785-ben, dr. Benjamin Rusch híres philadelphiai orvos, presbiteriánus – quaker háttérrel és kiváló tudományos képesítéssel – a Pennsylvániai Egyetem professzora, a Függetlenségi Nyilatkozat aláírója, az 1787-es Alkotmányozó Gyűlés tagja – eltökélten bele fogott a szeszes italok forgalmazása elleni harcba. Egy nyomatékos értekezést írt: *Felvilágosítás a pálinkafélék emberi testre és értelemre gyakorolt hatásáról* címmel, amely megfeddte a társadalom italozási szokásait. Dr. Billy Clark-ot 1808-ban – egy New York állambeli orvost – mélyen felkavart a helyzet, rábeszélte egy minisztert és egy ügyvédet, hogy együttesen indítsák el az első mértékletességi társaságot a Sratoga megyei Moreau-ban, New York államban. Egy másik követte őket 1809-ben Greenfield-ben, elkötelezve magát a „pálinkafélék (égetett szesz)” ellen. Több felekezeti testület is akcióba lépett 1812-ben. Azután 1813-ban alakult meg a Massachusettsi Társaság a mértékletesség visszaszorítására, a „pálinkafélék gátlástalan fogyasztása” ellen.

Azonban 1826-ig a Boston-i kezdeményezésig nem volt együttműködési terv, melyet a reformátorok egy csoportja hozott létre, az ismert Amerikai Társaság a Mértékletesség Elősegítésére néven, arra törekedett, hogy a nemzet állapotát megváltoztassa „a részegítő italok helytelen használatát” illetően, részben a helybeli önkéntes társaságok létrehozásával.¹⁷

Ezután különböző helyi szervezetek 1826 és 1836 között New York-ban bevezették a minden részegítő italtól való tartózkodás tervét **(442)** „akár gyenge, akár erős” legyen az. Később (1836-ban) az Amerikai Mértékletességi Társaság beleolvadt az Amerikai Mértékletességi Egyesületbe, feladta régi elkötelezettségét egy új, „teljes elkötelezettség”¹⁸ kedvéért minden részegítő italra vonatkozólag. A Pennsylvaniai Állami Társaság 1831-ben először lépett fel a szeszes italoktól való teljes tartózkodásért. A New York és Connecticut állambeli társaságok 1829-ben alakultak meg és az Amerikai Mértékletességi Társaság újságot indított *Az Emberiség Naplója* címen. 1829-ben megalakult az első női mértékletességi társaság Ohio-ban, és 1829-re 11 állam és ezer helyi társulás létezett 100.000 taggal.

A metodisták és a presbiteriánusok is élen jártak a mértékletesség támogatásában. Az Egyesült Államok Kongresszusa 1833-ban még egy saját Kongresszusi Mértékletességi Társulatot alapított, amely 1842-ben¹⁹ megreformálta a szeszes italoktól való tartózkodás kiindulási pontját. Az első Nemzeti Mértékletességi Egyezmény összejövetele Philadelphiában volt 1833-ban 440 küldöttel, akik 21 államot képviseltek. Mértékletességi szervek - mint a *Mértékletességi Napló* (1833) és az *Albany Mértékletességi Jegyzője* (1832-1843) - melyek 1834-ben 200.000 előfizetőt tartottak nyilván, és 1835-ben a részegítő italoktól való teljes tartózkodást javasolták.

1835-re kevesebb, mint egy évtized alatt, kb. 5.000 mértékletességi társaság alakult meg, több mint 1.000.000 taggal. Sok szeszfőzdes megszűntette működését, és kiskereskedők ezrei hagyták abba az árusítást. A mozgalom növekedése valóban rendkívüli volt. De a század közepére ez a kezdeti mozgalom jórészt kiadta erejét, és a rabszolgaság körüli ellentétek miatt mellékvágányra futott. A Nemzeti Adótörvény finanszírozta a polgárháború adósságait azáltal, hogy magas adót vetett ki a szeszes italokra, mely hatással volt az államvezetésre és ez 40 évre visszavetette a mértékletességet.²⁰

JEGYETEK

1. Leon E. Truesdell, A XVI. századi Egyesült Államok: 1840, Népeesség I. kötet, A lakosság száma, 6, 18. o.
2. I.m., 32, 33. o.
3. Ezekről a különböző szervezetekről lásd Robert Baird, Keresztény visszatekintés és regisztrálás . . . A XIX. század első fele, 2. rész, 4-7. fejezet.
4. Lásd: 920-936. o. Francisco Ramos Mexiá-val összefüggésben.
5. Im. 2. fejezet. 13-20, és a 243. o. is.

6. Wm.W. Woodward 1802-ben kiadta a Meglepő beszámolók a vallási ébredésekről az Amerikai Egyesült Államokban című, egy 255 oldalas gyűjteményt, amely a lelkészek és laikusok leveliből készült „Kivonatokból” áll, újra megvizsgálva a széles körben szétszórtan történt vallási ébredéseket. És Bennet Tylernek a New Englandi Ébredésekről 25 fejeete van, melyek 1797 és 1814 között 25 különálló ébredésről számolnak be, amint arról a Connecticutban, Massachusettsben és Vermontban szétszórtan élő vezető lelkészek beszámoltak, abban az időben a Connecticut Evangelical Magazine-ban megjelent, melyek 1800-ban kezdődtek.
7. Frederic L. Paxson, Amerikai Határvidékek Története, 1762-1893, 155, 156, 158 o; Harold U. Faulkner, American Economic History, 186, 275, 276 o.
8. Frederic L. Paxson, idézett mű 158. o.
9. Harold U. Faulkner, idézett mű 285, 286. o; Frederic L. Paxson, idézet a műből 44. fejezet; Archibald L. Bouton, An Outline History of Transportation, 28, 29. o.
10. Frank L. Mott, American Journalism, 167, 202. o.
11. l.m. 204. o.
12. Frank L. Mott, Az Amerikai Magazin története, 1 kötet, 472, 473, 787, 807. o; lásd még Joseph Nathan Kane, Híres első körülmények, 516 ff; Frederic Hudson, Újságírás az Egyesült Államokban 1690-től 1872-ig; Willard G. Bleyer, Az amerikai újságírás fő irányvonalai, Boston (stb.); Houghton Mifflin Company, 1927.
13. Frank L. Mott, Amerikai újságírás, 241-243. o.
14. A határvallás megvitatása, lásd 41-46. o. Lásd még Frederic L. Paxson, az idézett műben 13. fejezet és Grover C. Loud, Evangélizált Amerika 8-10. fejezet.
15. Ezeknek a vallásoknak az eredete, lásd U.S. Census kötet, Vallási Testületek, 1936, 2. kötet; Amerikai Egyházak Évkönyve is.
16. Ezekről a testületekről lásd szintén az U.S.Census kötet, Vallási testületek, 1936.
17. August F. Fehlandt, Az Egyesült Államokban az italozás reformjának évszázada, 37, 52-55. o.
18. l.m. 77, 80-83. o; A mértékletesség száz éve, 126-136. o; lásd még Dawson Burns, A mértékletesség története, 1. kötet, 28. o.
19. August F. Fehlandt, idézett mű, 69, 218. o.
20. Lásd Dawson Burns, az idézett mű 71, 86. o; Raymond W. Cooper, Az italozás drámája 56-61. o; August F. Fehlandt, idézet a műből 82, 83. o; Az erkölcsös reformer, 1835. február, 64. o.